

УДК 34 (091)

Іван Терлюк

Національний університет
“Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
i.terlyuk2406@gmail.com

НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ЗАКЛАДЕННЯ ДЕРЖАВНИЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ В КОНТЕКСТІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА Й ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ (НАЦІЇ)

<http://doi.org/10.23939/law2022.35.019>

© Терлюк І., 2022

Висвітлено питання закладення українських державницьких традицій як однієї з форм самоідентифікації народу в контексті періодизації історії держави і права й формування українського етносу (нації). Простежено наслідки закладення українських державницьких традицій від Середньовіччя і до Нового часу.

Наголошено, що основи державницьких традицій українців було закладено у період українського середньовічного державотворення. Зокрема, у добу давньокиївської Русі через прийняття князем Володимиром християнства було визначено цивілізаційний вибір українського народу й закладено фундамент його правової та політичної культури. Акцентовано, що Києво-руська держава – також важливий етап українського етногенезу, пізніше – націогенезу. Акцентовано на тому, що від часу Галицько-Волинської держави українці остаточно утвердилися у європейському векторі розвитку, а у складі Литовської держави руські (українські) землі розвивалися фактично на основі руської традиції державного устрою, правової системи, культури й побуту. Встановлено, що українське козацтво, з одного боку, зіграло роль підвалини у формуванні нової “козацької” української нації, а з іншого – обійняло місце основної соціальної бази й провідника масового руху за політичне самовизначення українців. Доведено, що система права доби Русі-України заклала правові основи української державності. Її уособлення – “Руська правда” – урегульовувала суспільно-політичні, морально-правові відносини впродовж кількох століть і склала підґрунтя для Литовського статуту й подальшого розвитку права Гетьманщини. Аргументовано, що за несприятливого геополітичного розкладу для українських земель впродовж “довгого” ХІХ ст. українці намагались самоорганізувати національне державне життя, шукаючи відповідні “компенсаційні замітники” – своєрідні субститути національної державності. Мотивовано, що важливим фактором національної самоідентифікації українців цього часу потрібно вважати ідею приналежності українського народу до європейського цивілізаційного простору.

Ключові слова: українські державницькі традиції, український етнос, нація, періодизація держави і права, європейський цивілізаційний простір.

Постановка проблеми. Як відомо, існує безпосередня залежність між тяглістю державної традиції і рівнем національної свідомості. Чим глибші історичні витoki народу та міцніші зв'язки з минулим, насамперед через його засвоєння суспільством, тим вищий рівень національної свідомості. Не секрет, що давність витоків кожної нації, славетні сторінки її минувшини є для неї предметом особливої гордості. З того погляду, вважаємо російсько-українську війну 2014–2022 рр. українською національно-визвольною війною. Адже ця війна, насамперед, – за відстоювання української ідентичності, з національною історією та державницькими традиціями як основними формами національної самоідентифікації. У підтвердження цієї думки минулорічна сумнозвісна стаття В. Путіна з головними тезами про “один народ” та “справжньої суверенності України, що можлива тільки в партнерстві з Росією”. Такими посланнями наш північно-східний сусід не тільки хоче поховати українські самобутню ментальність і окремішній світогляд, але й “повернути свої землі”, відновивши горезвісний Союз чи “новітню Київську Русь” з Києвом. Звідси – звернення до зазначеної у заголовку проблеми завжди будуть актуальними, бо вони, по-перше, утверджують нас в історичній легітимізації української національної державності, а, по-друге, також сприяють глибшому розумінню фундаментальних підвалин розвитку різних державно-правових інститутів.

Аналіз дослідження проблеми. Проблема українських державницьких традицій прямо чи опосередковано, однак доволі широко, відображалась у працях переважно т. зв. “чистих” істориків, філософів, психологів, політологів, рідше – істориків і теоретиків держави і права. Так, витoki та значення історичних традицій і вплив національної самосвідомості на розвиток української державності одним із перших висвітлив А. Яковлів. Українську традицію з позицій національного врядування досліджував В. Віліжінський. Вплив традиції на правосвідомість і правову культуру українства – предмет дослідження О. Дзюбань, а специфіка українських державних традицій та історично сформовані стереотипи населення – О. Дудюка. Окрім того, традицію з міркувань її місця у розвитку функцій сучасної держави й ролі у революційних процесах в Україні розглядали, відповідно, М. Дзевелюк та О. Бобіна; як фактор формування культури державної служби – Є. Бондаренко, як чинник в системі запобігання злочинності – К. Босак тощо. А, загалом, новітню історіографію національних традицій українського державотворення досліджував у низці праць і підсумував П. Радько [1]. Близькими до зазначеної у заголовку проблеми вважаємо інформаційні матеріали, підготовлені Українським інститутом національної пам'яті до Дня незалежності України [2]. Власний досвід викладання навчальної дисципліни “Історія держави і права України” та роботи з відповідною літературою поступово виробили загальну авторську наукову позицію щодо творення українських державницьких традицій [3, 4, с. 26–35]. Проте, як нам видається, попри велику історіографію, винесена у заголовок проблема лише формально та поверхово виглядає більш знайомою, аніж глибинно зрозумілою та засвоєною. Відтак переконані, що у цій проблематиці ще залишається чималий інтелектуальний ресурс.

Мета статті – привернути увагу до проблеми українських державницьких традицій як однієї з форм національної самоідентифікації і, зокрема, приналежності українського народу до європейського цивілізаційного простору; простежити наслідки закладення українських державницьких традицій в контексті еволюції держави і права України, паралельно – формування українського етносу (нації) від Середньовіччя і до Нового часу.

Виклад основного матеріалу. Ще до виходу на історичну арену прашурів українського народу – слов'ян (І тис. н. е.), на території історичної України впродовж тисячоліть існувало чимало етнічно й культурно неоднорідних суспільств, які творили певні генетично споріднені традиції спо-

собу життя, культури й державної організації та, як можна припустити, опосередковано вплинули на формування українського етносу і генофонд сучасних українців.

Складний і тривалий процес соціально-економічного розвитку та політичної консолідації східнослов'янських племен, що розпочався приблизно у середині I тис. н. е., наприкінці призвів до формування середньовічної української державності – Руської держави.

Руська держава проіснувала у різних формах (Києво-Руської, Галицько-Волинської та Литовсько-Руської держав) до середини XVI століття (умовна дата – Люблінська унія 1569 р.). Вона позначилася на формуванні українського етносу й виробленні українських державницьких традицій.

Києво-Руська (або Київська) держава – перша українська держава, що пройшла типовий шлях середньовічного державотворення: від об'єднання слов'янських племен династією Рюриковичів у IX столітті й утвердження влади роду Рюриковичів до окремих земель-князівств XII–XIII століть на чолі з представниками цієї ж династії. У сучасному розумінні Київська держава не була достатньо централізованою державою з розгалуженим бюрократичним апаратом, відпрацьованою системою політичних відносин і влади, ефективними правовими інституціями та іншими атрибутами державності.

І все ж давньокиївська Русь:

- започаткувала основи державницьких традицій українців. Звідси походить тризуб, родовий знак Рюриковичів, що став державний гербом сучасної України, гривна – грошова одиниця, а, головне, Київ – столиця, політичний і культурний центр українських земель упродовж понад тисячу років. Роль політичного центру Русі Київ перестав виконувати після того, як у 1169 р. його спалив Володимиро-Суздальський князь Андрій Боголюбський. Зрештою, відтоді маємо назву нашої держави – “Україна” – вперше згадується в Київському літописі в складі Іпатіївського літописного зводу під 1187 роком у розповіді про смерть Переяславського князя Володимира Глібовича [2];

- визначила цивілізаційний вибір українського народу через прийняття князем Володимиром у 988 році християнства. У наступні віки Русь-Україна стала важливим суб'єктом європейського політичного простору. Підтримувала політичні, економічні та культурні зв'язки з більшістю європейських держав того часу – від Візантійської імперії до Французького королівства [5, с. 320–327];

- заклала фундамент правової та політичної культури українського народу, що, серед іншого, виявляв себе у поширенні писемності на основі кирилиці та, зокрема у створенні правової системи, в основі якої було звичаєве право й практика правового вирішення конфліктів, а також кодифікації норм звичаєвого права “Руській правді” – в першому правовому кодексі князя Я. Мудрого та його спадкоємців [5, с. 383–410].

А також, давньокиївська Русь була важливим етапом українського етногенезу, пізніше – націогенезу. Саме в часи її існування розпочався процес консолідації слов'янських племен Південно-Східної Європи в єдиний етнос русинів-українців, почали формуватися діалекти української мови. У межах Київської держави український етнос, що формувався з провідною роллю у цьому процесі полян, мав свою визначену територію [6].

Давньокиївська спадщина – важливий чинник українського націогенезу. Вже починаючи з козацької доби української історії у суспільній думці утверджуються ідеї історичної тягlosti державотворчих процесів – уявлення про безперервність вітчизняної історії від Русі-України до козацької Гетьманщини та розуміння Києво-Руської держави як державного утворення передусім українського народу [7, с. 124–126].

Завершився період давньокиївської Русі монгольською навалою 1239–1242 років.

Державотворчі традиції, окреслені в добу Києво-Руської держави, перейняло Галицько-Волинське князівство, яке в роки свого піднесення охоплювало майже усі етнічні українські землі.

Так, Галицько-Волинське князівство утривало існування української державності, ставши другою за порядком формою розвитку державності українського народу. Такої думки дотримується, починаючи від М. Грушевського, більшість вітчизняних істориків, а С. Томашівський узагалі вважає Галицько-Волинське князівство першою власне українською державою.

Як осередок української державності, Галицько-Волинське князівство півтора століття (1199–1349 рр.), протидіючи загарбанню українських земель Польщею, сприяло етнічній консолідації українців, політичному, економічному та культурному визріванню українського етносу. Яскравий приклад цьому є сповільнена інкорпорація території колишньої Галицько-Волинської держави до складу Польського королівства. Фактично до середини XV ст. бачимо існування в Галичині особливих, посталих у попередні роки державності, правових відносин. Особливо це стосувалося правового становища окремих груп населення, яке в Галичині мало суттєві відмінності порівняно з Польщею. Той період подається як “доба руського права в Галичині” [8, с. 281]. Від середини XV ст. інкорпорація Галичини до Польщі стала повною, і залишки окремого правового статусу зникли.

Від Галицько-Волинської держави сучасна Україна успадкувала синьо-жовті барви національного прапора, що походять від кольорової гами герба Галицько-Волинського князівства та утвердження європейського вектора розвитку. Збереження й посилення останнього було складовою частиною спільних зусиль у боротьбі з монгольським нашествям. Його виявом стало коронування 1253 року князя Данила Романовича у Дорогичині короною, надісланою Папою Римським Інокентієм IV, й оголошення Галицько-Волинського князівства королівством Русі [2].

Литовсько-Руська держава в Україні під офіційною назвою “Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського” династії литовських Гедиміновичів була однією з найбільших держав (“неоголошеною імперією”) тогочасної Європи [9].

Руські (українські) землі у складі Литовської держави економічно і культурно були значно розвиненіші за литовські, а руські еліти сформували її обличчя. Українські землі в складі Великого князівства Литовського користувалися широкою автономією, а саме князівство фактично стало продовженням руської княжої держави, оскільки розвивалася фактично на основі руської традиції державного устрою, правової системи, культури й побуту.

Було засвоєно чимало норм руського права, назви посад, станів, система адміністрацій тощо. Офіційною мовою Великого князівства Литовського стала руська, нею велися ділові папери. Основним джерелом права була “Руська правда”, пізніше – “Литовські статuti”, укладені на її основі. Руська (українська) нація у Великому князівстві Литовському, зокрема впродовж XIV–XV ст., мала вільні умови для свого розвитку.

Від Великого князівства Литовського (ВКЛ) сучасна Україна успадкувала європейську традицію місцевого самоврядування – Магдебурзьке право, перші спроби поширення якого припадають ще на період Галицько-Волинського князівства та Пересопницьке Євангеліє – видатну рукописну пам’ятку, на якій складають присягу президенти України. Вважаємо також, що й витoki сучасного парламентаризму слід шукати у законодавчій діяльності Сейму ВКЛ, де вперше в Україні було вироблено основи законодавчої процедури (порядку прийняття закону), зроблено першу спробу сформулювати презумпцію невинності тощо.

Інша держава, що під назвою “Річ Посполита” реально постала у другій половині XVI ст., принесла з собою, зокрема, й на українські землі Великого князівства Литовського, відмінний державний і правовий уклад та проводила політику утисків руської (української) нації.

Така її політика призвела до національно-визвольної боротьби, фактично, до перманентних селянсько-козацьких повстань кінця XVI – першої половини XVII ст. і завершилася утворенням державності українського народу, однак державності якісно відмінної від усього, що знала тогочасна світова історія. Носієм державності українців того часу виступило козацтво, тому й називають її “Козацькою державою”.

Козацтво на території України з’явилося завдяки комплексу економічних, політичних, релігійних, соціальних чинників. Передусім, це – природне прагнення до самозбереження, самоствердження і самореалізації, а також наявність великого масиву вільних земель – Дикого поля. З одного боку, воно зіграло роль підвалини у формуванні нової “козацької” української нації, а з іншого – обійняло місце основної соціальної бази й провідника масового руху за політичне самовизначення українців.

Як окремий соціальний стан, козацтво створило військово-політичну організацію – Запорозьку Січ, засновану на руських (українських середньовічних) військових і європейських лицарських традиціях, на принципах особистої свободи та виборності влади. Козаки освоїли степові простори Подніпров'я, Слобожанщини, Донеччини.

У Запорозькій Січі формувалися підвалини республіканської форми правління, нові принципи судочинства та джерела права. У середовищі козацької еліти вперше в історії української суспільно-політичної думки чітко сформульовані фундаментальні основи майбутньої національної державної ідеї, головні серед яких – право українського народу на власну державу та генетичний зв'язок козацької держави з Руссю [2].

Свого апогею українська козацька державність досягла в середині XVII ст., коли в результаті Великого повстання – Національної революції українського народу постала ранньомодерна козацько-гетьманська держава (Гетьманщина).

Будучи життєздатним політичним організмом, мала територію, державну владу, місцеву адміністрацію, військо, фінансову, податкову та нормативно-правову системи тощо, вона фактично зробила слово “козацький” загальним прикметником для визначення національних і політичних явищ в Україні – “козацька Україна”, “козацький руський народ”, “козацька мова” тощо. Відтоді як Україна стала землею козаків, українці стали “козацьким народом”. Землі “Війська Запорозького”, “Україна обох берегів Дніпра” були козацькою землею. Відгалуження Слобідської України на схід і Запорожжя на південь створили козацькі поселення, які також швидко розвивалися.

Переломною в історії України стала межа XVII–XVIII ст., коли було започатковано завершальний етап розвитку української козацької держави, її поступову інкорпорацію до складу Московії, уряд якої спрямував свою енергію на знищення політичних особливостей автономії України, місцевих форм політичних і суспільних відносин, і здійснював ці наміри не рахуючись із бажаннями та прагненнями українського суспільства й народу, не звертаючи уваги на відчайдушний опір, глибоке невдоволення, незважаючи на свої обіцянки й зобов'язання. Потім він прагнув ввести ту саму нівеляцію в культурне і духовне життя України, “стлумити” традиції її минулого життя і не лише підкорити, а й цілком асимілювати її до великоруської (російської) культури.

У цих умовах найбільш важливий вплив на формування української нації мали інтерпретації Великого повстання та їх перетворення в національну міфологію. Інтелектуали козацької Гетьманщини використовували цю міфологію, щоб узаконити (відновити) свій політичний і соціальний устрій. Інтерпретація Хмельниччини надовго перебуватиме в центрі уваги української національної політичної та правової думки [7, с. 140–149].

Від козацької доби сучасна Україна передовсім успадкувала республіканські традиції народовладдя та військові традиції, які стали основою Збройних сил Української Народної Республіки й українського визвольного руху. А укладений екзильним гетьманом П. Орликом 1710 р. документ під назвою “Договір та встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою присягою”, що написаний під значним впливом ідей західноєвропейського парламентаризму і відомий як Конституція Пилипа Орлика, вважають не тільки вершиною політико-правової думки Гетьманщини, але й однією з перших європейських конституцій Нового часу в сучасному її розумінні.

Виявом тенденцій зміни державно-правових уявлень і норм був розвиток вітчизняного права, процес зародження якого тривав понад пів тисячоліття – від перших зародків державності у східних слов'ян і принаймні до XI ст.

Як невід'ємна частина свідомості народу, право відображало ті закономірності, що існували в суспільстві, давало нашим предкам відчуття цілісності життя. Відзначимо, що норми людського співжиття, що базувалися на звичаях, мали локальний, місцевий тип. Кожна верв (група), село чи

плем'я мали “свій норв”, тобто свою систему норм. Загалом розвиток права на Русі здійснювався в напрямку створення норм, які поширювали чи змінювали звичаєві традиції та за своєю формою мало чим від них відрізнялися [5, с. 383–410].

Як переважно звичаєве, право доби Києво-Руської держави вирізнялося добровільністю й загальністю виконання, оскільки ґрунтувалося на переконанні загалу в справедливості пропонованих правил поведінки і дотримувалося завдяки звичці. Воно було доступне усім, адже мало усне спрямування. Було засобом гуртування людей, інструментом їх примирення і сприймалося як процес посередництва, спосіб спілкування.

Будучи усним звичаєвим, тогочасне право не знало жодних форм систематизації, тим паче поділу на галузі.

Для державотворення східних слов'ян також була характерною помічена раніше закономірність: що більш ранні стадії формування державності, то повніше у праві виражено кримінальний аспект.

Домінування кримінально-правових норм на етапах становлення державності в Україні мали причинно-наслідковий зв'язок із обставинами появи права як системи норм, що виникла внаслідок необхідності забезпечення захисту соціальних колективів (родів, общин, сімей) та охорони носіїв установленної влади. Тогочасне кримінальне право мало виражений релігійний зміст: злочин уважався різновидом гріха, а покарання – священним обов'язком племені [10].

Система права доби Русі-України заклала правові основи української державності. Її уособлення – “Руська правда” урегульовувала суспільно-політичні, морально-правові відносини впродовж кількох століть і склала підґрунтя для Литовського статуту й подальшого розвитку права Гетьманщини.

Дослідники також звертають увагу на те, що у Литовсько-Руській державі XVI ст. т. зв. земське право (спочатку право окремих князівств, пізніше – земель, з часом – система загальнодержавних правових норм) було більш гуманним порівняно з багатьма країнами Західної Європи. Одне з пояснень – воно базувалося переважно на місцевому звичаєвому й писаному праві, а не на запозиченні чужих норм [8, с. 238–250].

Викликані Національною революцією середини XVII ст. суттєві зміни в суспільному ладі чи не найпомітніше позначилися на праві як регуляторі суспільних відносин.

Найсуттєвішим внеском Хмельниччини у правову систему стала зміна соціальної сутності права. Насамперед кардинально змінилася соціальна свідомість народних мас щодо понять “справедливість”, “моральність”, “добро”, “зло” і т. ін. У праві з'явилися нові норми, що врегульовували питання земельної власності й володіння, станової належності, козацького самоврядування, обсягу послушенства селян тощо [11, с. 70].

Знання змісту “Руської правди”, Литовських статутів, пам'яток правової культури козацької України, їхніх витоків та історії становлення має велике значення і не лише у пізнавально-освітньому плані. Воно висвітлює як процес зміцнення початкових форм національної державності, так і фундаментальні причини її занепаду за княжих і козацьких часів, тобто дає науку як позитивного, так і негативного досвіду розбудови національної державності України.

Упродовж “довгого” XIX ст. українські землі було переділено між двома імперіями – Романових і Габсбургів, Російською та Австрійською (Австро-Угорською). Імперські держави позбавили український народ можливості створити не тільки власну державу, але й розвивати національні досягнення культури минулих століть.

Позаяк українці навіть за такого несприятливого геополітичного розкладу намагались самоорганізувати національне державне життя, шукаючи відповідні “компенсаційні замітники” – своєрідні субститути національної державності. Проте реальні можливості такого пошуку значною мірою залежали від неоднакових політичних і правових умов життєдіяльності української спільноти у складі вказаних імперій.

Маємо підстави стверджувати, що головними субститутами національного державного життя для українців імперського періоду стали, передовсім, система звичаєвого права й організація

самоврядування. За своїм змістом вони створювали українському суспільству іманентне підґрунтя власної легітиматії через природну систему базових цінностей, а відтак були спрямовані на продовження його правових та самоврядних традицій [12, с. 57–79].

Та все ж, вважаємо, що драма імперської доби вітчизняної історії для українського народу полягала, передовсім, у тому, що русифікація, германізація та спольщення значної частини інтелігенції позбавляли його провідної сили, яка в будь-якому суспільстві є рушієм розвитку економіки, культури і, найголовніше, творцем державності й законодавства. Та, попри такі невтішні обставини для українського народу, XIX ст. – це час творення української модерної нації, що розпочався з переусвідомлення українцями себе як нації під владою чужих імперій. Тоді українська нація, як і більшість європейських, пройшла шлях від романтичного захоплення минулим до політичного самоусвідомлення.

“Довге” XIX ст. – це також час, коли сформувалося поняття української нації з її етнічними кордонами, мовою та культурою. На нашу думку, важливим фактором національної самоідентифікації українців цього часу треба також вважати ідею приналежності українського народу до європейського цивілізаційного простору. У вітчизняній суспільно-політичній та правовій думці вона формується як ідея європеїзму (європоцентризму).

До слова, зауважимо, що ідея українського європоцентризму еволюціонувала. Якщо для перших “українських європоцентристів” – М. Костомарова й В. Антоновича – непрямыми аргументами на користь приналежності українців до європейського цивілізаційного простору стали такі “європейські” риси їх національного характеру, як “одвічний демократизм” та внутрішнє усвідомлення як цінностей свободи та справедливості, то для М. Драгоманова, творця концепції європеїзму української нації, сам факт перебування України поза європейським цивілізаційним простором однозначно був *пропащим часом*. Він прямо закликав українців повернутися до європейського світу, зокрема через осмислення України в європейському контексті, впровадження у вітчизняну суспільно-політичну практику “західноєвропейських” цінностей – прав людини і, головне, конституціоналізму як засобу їх забезпечення [13, с. 79–86].

Загалом, “довге” XIX ст. – це також покоління Руської трійці, Кирило-Мефодіївського товариства, громадівців і Братства тарасівців, ті суспільні чинники, що заклали підвалини для майбутньої української державності. Іншими словами, то був період готування українського народу до боротьби за незалежність, появи покоління (особливо наприкінці XIX ст.) людей, які прагнули об’єднання Західної та Східної України і створення власної держави. Це виявилось у традиціях вітчизняної політико-правової думки, у відродженні національної державності й права 1917–1921 рр., зрештою, – у проголошенні незалежності 1991 р. й розбудові сучасної Української держави.

Висновки. На території сучасної України традиції держави і права сягають глибокої давнини. Поява й розвиток державної організації як однієї з форм самоідентифікації народу значною мірою спричинилися до формування й розросту українського етносу (нації), еволюції його державно-правових уявлень і норм, а відтак, – до закладення українських державницьких традицій. Упродовж доновітнього державотворення – від Середньовіччя і до Нового часу – закладення державницьких традицій українського народу мало принаймні одну важливу прикмету – європейську основу. Підтвердження цієї тези – спільні риси в особливостях історичного розвитку, устрою, системи права тощо усіх європейських країн, що є свідченням приналежності українського народу до європейського цивілізаційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Радько П. Г. Новітня історіографія національних традицій українського державотворення : автореф... д. іст. н., спец.: 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2013. 34 с.

2. Український інститут національної пам'яті. Інформаційні матеріали до Дня незалежності України. URL : <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/derzhsluzhbovcyam/informaciyni-materialy-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayiny> (останній перегляд: 22.05.2022).
3. Терлюк І. Я. Українська національна державно-правова традиція (друга половина XVI – початок XX ст.) : [монографія]. Львів : ТзОВ “Галицька видавнича спілка”, 2020. 392 с.
4. Терлюк І. Я. “Державно-правова традиція” і “(українська) національна державно-правова традиція”: до питання про змістове значення понять. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. Вип. 8. № 2 (30), 2021. С. 26–35.
5. Мірошніченко М. М. Державність і право України: генезис у європейському контексті (3 найдавніших часів до початку XIX ст.) : монографія. К. : Атіка, 2006. 544 с.
6. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. К. : Наукова думка, 1993. 200 с.
7. Розумний М. Українська ідея на тлі цивілізації. К. : Либідь, 2001. 288 с.
8. Чубатий М. Огляд історії українського права: Історія джерел та державного права / за ред. В. Іваненка. УВУ. Мюнхен. К. : Ноосфера, 1994. 321 с.
9. Норкус Зенонас. Непроголошена імперія: Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперії : [монографія] / пер. з лит. Петро Білинський. К. : Критика, 2016. 440 с.
10. Кушинська Л. А. Звичаєве право та його еволюція у східнослов'янському суспільстві (VI–XI ст.) : монографія. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 140 с.
11. Макачук В., Терлюк І. Козацьке право Гетьманщини як особливий політико-правовий феномен. *Аннали юридичної історії*. 2020. Т. 4. Вип. 4: “Філософія держави та права”. С. 69–79.
12. Терлюк І. Я. Українська субститутна державність останньої чверті XVIII – початку XX ст.: особливості розвитку українських правових та самоврядних традицій у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. *Юридичний журнал “Право України”*. 2022. № 3. С. 57–79.
13. Терлюк І. Я. Український європоцентризм: перші спроби цивілізаційного підходу в обґрунтуванні ідеї національної державності (середина XIX – початок XX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 64. С. 79–86.

REFERENCES

1. Radko, P. H. (2013). *Novitnia istoriohrafiiia natsionalnykh tradytsii ukrainskoho derzhavotvorennia* : avtoref... d. ist. n., spets.: 07.00.06 istoriohrafiiia, dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny. K. : In-t ukr. arkhoeorafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho, 34 p.
2. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty. **Informatsiini materialy do Dnia nezalezhnosti Ukrainy**. URL : <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/derzhsluzhbovcyam/informaciyni-materialy-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayiny>.
3. Terlyuk, I. Ia. (2020). **Ukrainska natsionalna derzhavno-pravova tradytsiia (druha polovyna XVI – pochatok XX st.)** : [monohrafiia]. Lviv : TzOV “Halyska vydavnycha spilka”. 392 p.
4. Terlyuk, I. Ya. (2021). **“Derzhavno-pravova tradytsiia” і “(ukrainska) natsionalna derzhavno-pravova tradytsiia” : do pytannia pro zmistove znachennia poniat**. Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politehnika”. Serii: “Iurydychni nauky”. Vyp. 8. No. 2 (30). P. 26–35.
5. Mirosnichenko, M. M. (2006). **Derzhavnist i pravo Ukrainy: henezys u yevropeiskomu konteksti (Z naidavnishykh chasiv do pochatku XIX st.)** : monohrafiia. K. : Atika. 544 p.
6. Pivtorak, H. (1993). **Ukrainci: zvidky my i nasha mova**. K. : Naukova dumka. 200 p.
7. Rozumnyi, M. (2001). **Ukrainska ideia na tli tsyvilizatsii**. K. : Lybid. 288 p.
8. Chubaty, M. (1994). **Ohliad istorii ukrainskoho prava: Istoriia dzherel ta derzhavnogo prava** / za red. V. Ivanenka: UKU. Miunkhen. K. : Noosfera. 321 p.
9. Norkus, Zenonas. (2016). **Neproholoshena imperiia: Velyke kniazivstvo Lytovske z pohliadu porivnialno-istorychnoi sotsiologii imperii** : [monohrafiia] / per. z lyt. Petro Bilynskiy. K. : Krytyka, 440 p.
10. Kushynska, L. A. (2008). **Zvychaieve pravo ta yoho evoliutsiia u skhidnoslovianskomu suspilstvi (VI–XI st.)** : monohrafiia. K. : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova. 140 p.
11. Makarchuk, V., Terlyuk, I. (2020). **Kozatske pravo Hetmanshchyny yak osoblyvyi polityko-pravovy fenomen**. Annaly yurydychnoi istorii. V. 4. Vyp. 4: “Filosofii derzhavy ta prava”. P. 69–79.
12. Terlyuk, I. Ya. (2022). **Ukrainska substytutna derzhavnist ostannoi chverti XVIII – pochatku XX st.: osoblyvosti rozvytku ukrainskykh pravovykh ta samovriadnykh tradytsii u skladi Rosiiskoi ta Avstriiskoi (Avstro-Uhorskoj) imperii**. Yurydychny zhurnal Pravo Ukrainy. No. 3. P. 57–79.

13. Terlyuk, I. Ya. (2017). **Ukrainskyi yevropotsentryzm: pershi sproby tsyvilizatsiinoho pidkhotu v obgruntuvanni idei natsionalnoi derzhavnosti (seredyna XIX – pochatok XX st.)**. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna. Vyp. 64. P. 79–86.

Дата надходження: 24.05.2022 р.

Ivan Terlyuk

Lviv Polytechnic National University
Doctor of Juridical Sciences (J.S.D), Docent,
Department of Theory of Law and Constitutionalism,
Educational and Scientific Institute of Law,
psychology and innovative education

**PROPERTY OF UKRAINIAN STATEHOOD:
ESTABLISHMENT OF STATE TRADITIONS IN THE CONTEXT OF PERIODIZATION
OF THE HISTORY OF THE STATE AND LAW AND THE FORMATION
OF THE UKRAINIAN ETHNOS (NATION)**

The issues of establishing Ukrainian state traditions as one of the forms of self-identification of the people in the context of periodization of the history of the state and law and the formation of the Ukrainian ethnos (nation) are covered. The consequences of the establishment of Ukrainian state traditions from the Middle Ages to modern times are traced.

It is emphasized that the foundations of the state traditions of Ukrainians were laid during the Ukrainian medieval state formation. In particular, in the days of ancient Kievan Rus, through the adoption of Christianity by Prince Volodymyr, the civilizational choice of the Ukrainian people was determined and the foundation of its legal and political culture was laid. It is emphasized that the Kyiv-Russian state is also an important stage of Ukrainian ethnogenesis, later nation-genesis. It is emphasized that since the time of the Galicia-Volyn state Ukrainians have finally established themselves in the European vector of development, and as part of the Lithuanian state Russian (Ukrainian) lands developed in fact on the basis of Russian tradition of government, legal system, culture and life. It is established that the Ukrainian Cossacks, on the one hand, played the role of the foundation in the formation of a new “Cossack” Ukrainian nation, and on the other took the place of the main social base and leader of the mass movement for political self-determination of Ukrainians. It is proved that the legal system of the Rus-Ukraine era laid the legal foundations of Ukrainian statehood. Its personification “Russian Truth” regulated socio-political, moral and legal relations for several centuries and laid the foundation for the Lithuanian Statute and the further development of the law of the Hetmanate. It is argued that under the unfavorable geopolitical situation for the Ukrainian lands during the “long” nineteenth century. Ukrainians tried to self-organize national state life, looking for appropriate “compensatory substitutes” for a kind of substitute for national statehood. It is motivated that the idea of belonging of the Ukrainian people to the European civilization space should be considered as an important factor of national self-identification of Ukrainians at this time.

Key words: Ukrainian state traditions, Ukrainian ethnic group, nation, periodization of state and law, European civilization space.